

STAV PREMA NOVOZAVJETNIM SPISIMA

1. Panorama mišljenja

Poznato je da se današnja novozavjetna znanost nalazi u velikom previranju. Neki govore o punom jeku njezine krize,¹ drugi pak o bijedi današnje novozavjetne znanosti² i zastrašujućem njezinom opadanju u biti potpuno neovisna o Tradiciji i crkvenom učiteljstvu, pretvara u mrtvi ostatak iz prošlosti,⁴ dok drugi napominju da se danas vodi oko Kristologije — definirane na nicejskom i kalcedonskom saboru i osnovane na spisima N. Zavjeta — jedna od najučljivijih borba suvremene biblijske znanosti,⁵ neki priznaju da je moderna egzigeza dovela do skoro više nepodnošljivog skepticizma o historičnosti Kristove osobe,⁶ drugi se pak tuže na prodiranje načela liberalnog protestantizma i modernizma u katoličku egzegezu,⁷ neki opet naglasuju dramatički impasse i logičku nedosljednost moderne egzegeze.⁸ I s ovakvim tužaljka mogli bismo nastaviti na još nekoliko stranica... Zbog te nestalnosti današnja novozavjetna znanost postaje sve egzigentnija i želi tumačiti Sv. pismo jedino pomoću kriterija istine. Stoga u egzegezi »razna neutemeljena 'čini se da...', treba baciti među beskorisne kritičke stvari«, opominje jedan od poznatijih francuskih Redaktionsgeschichtlera, B. Rigaux.⁹ H. Schürmann, veliki predstavnik njemačke moderne katoličke egzegeze, postaje još egzigentniji: »Nužno se traži kritika kritike. Kritika metoda, kao i u prirodnim znanostima tako i povijesti, u egzegezi je zahtjev časa.«¹⁰ S njim se slažu P. Stuhlmacher¹¹ i P. Landucci,¹² koji traže da se razjasne još neobjašnjena načela moderne egzegeze.

¹ Bivši generalni tajnik ekumenskog vijeća Crkava, protestantski pastor, VISSER'T HOOFT, nav. prema B. DE SOLAGES, *Critique des évangiles et méthode historique*, Toulouse 1972., str. 7.

² Protestanski egzegeta P. STUHLMACHER, *Neues Testament und Hermeneutik—Versuch einer Bestandsaufnahme*, u: *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 68 (1971), str. 123. Njemačkoj;³ neki ističu da se Sv. pismo zbog današnje egzegeze, koja želi

³ Isto mj. str. 145.

⁴ Kard. L. JÄGER, u: *Rheinischer Merkur*, od 16. 4. 1971.

⁵ Profesor Biblijskog instituta u Rimu, ST. LYONNET, u predavanju koje je održao prošle godine na XXIII. tjednu talijanskog biblijskog udruženja, nav. prema: C. C. *Il ruolo cosmico di Cristo*, u: *Osservatore Romano*, od 26. 9. 1974.

⁶ H. SCHÜRMAN, *Zur aktuellen Situation der Leben-Jesu-Forschung*, u: *Geist und Leben*, 4 (1973) str. 300.

⁷ Dekan teološkog fakulteta u Navarri (Španjolska), J. M. CASCIARO, *Esegesi e verità rivelata*, u: *Studi cattolici*, 155, 1974., str. 25.

⁸ Poznati talijanski pisac i mislilac P. C. LANDUCCI, *Esigenze logiche nella critica esegetica*, u: *Palestra del clero*, 4 (1974) str. 200.

⁹ B. RIGAU, *Dieu l'a ressuscité*, Gembloux 1973., str. 36; usp. i E. GÜTTGEMANS, *Offene Fragen zur Formgeschichte des Evangeliums. Eine methodische Skizze der Grundlagenproblematik der Form- und Redaktionsgeschichte* (Beiträge zur ev. Theol.), 54. München 1970.

¹⁰ Nav. čl. nav. mj. str. 309—310.

¹¹ Nav. čl. nav. mj. str. 123.

¹² Nav. čl. nav. mj. str. 198.

2. Mišljenje bibličara A. Feuillet-a

Imajući u vidu baš ovakvo stanje današnje novozavjetne znanosti, poznati bibličar s katoličkog instituta u Parizu, A. Feuillet, napisao je značajnu studiju,¹³ možda još dovoljno nezapaženu na polju biblijske znanosti, u kojoj predlaže kako treba pristupiti novozavjetnim spisima. Prije nego što dodamo tom prijedlogu, pogledajmo njegov sadržaj.

Ne smije se zaboraviti, ističe Feuillet, da su se Evanđelisti služili izvjesnom slobodom, kad su donosili Isusove riječi i događaje iz njegova života, jer su imali na pameti zajednicu kojoj su se obraćali i vlastite doktrinalne perspektive. Budući da današnji egzegete previše naglašavaju tu njihovu slobodu i zaboravljaju da su nas oni htjeli iskreno obavijestiti o događajima koji su za njih predstavljali vrhunsku točku spašenja i bili im od najveće važnosti, ti tumači N. Zavjeta doveli su u sumnju substancijalnu historičnost Evanđelja i Djela apostolskih i tako doprinijeli današnjoj teškoj krizi vjere. Oni su također zaboravili da Evanđelja nisu nastala poput predaja St. Zavjeta ili pučke literature i da se kršćanstvo širilo u sredini koja je bila prožeta grčkom kulturom. Istina, potrebno je Evanđelja podvrgnuti literarnoj kritici i ne smije se olako prijeći preko poteškoća do kojih nas ona dovodi, ali kod toga egzegeta mora biti razborit i skroman zbog tri razloga, na koje je već upozorio protestantski egzegeta J. N. Sanders:¹⁴ 1) on se mora sijećati da ono što se njemu čini kao najvjerojatnije ne može predstaviti, ako želi biti intelektualno pošten, kao sigurnu stvar; 2) procjenjivanje onoga što vjerojatno varira od jednog do drugog egzegete i dobrim dijelom ovisi o subjektivnoj strani pojedinca; 3) njega iskustvo mora podsjećati da može biti stvarnost ono što mu se a priori čini vrlo nevjerojatno.

Kod tumačenja Novog Zavjeta pomoću Staroga, kako to danas čine egzegete, ne smije se zaboraviti, nastavlja Feuillet, da analogije u činjenicama i u stilu, još ne dokazuju preuzimanje, razrađivanje ili midraško stvaranje, nepobitna je činjenica da je Tradicija predhodila Sv. pismu, posebno Evanđeljima, koja su nastala u srcu same Tradicije, dosljedno, egzegete ne bi smjeli tumačiti Sv. pismo bez obzira na Tradiciju. Ta pak Tradicija ne bi mogla dopustiti, a da pri tom ne zaniječe samu sebe, da se na Evanđelja gleda kao na teološke konstrukcije a ne kao na pričanje historijskih činjenica. Treba usput spomenuti kako sama Tradicija dopušta da su se Evanđelisti služili izvjesnom slobodom kod donošenja Isusovih riječi i događaja iz njegova života. Jedan pak od znakova poštivanja te Tradicije jest stalni dijalog sa teolozima. Svrha je naime egzegeze da nam dade smisao Božje riječi. Stoga svaka prava egzegeza svršava u teologiju ili, točnije, ona je dio teologije. Katolički egzegeta mora imati na pameti da izvor teologije nije samo Sv. pismo već i Tradicija: patristika, razni koncili, skolastična teologija i teologija kasnijih vjekova.

¹³ A. FEUILLET, *Reflexions d'actualité sur les recherches exégétiques*, u: *Revue Thomiste*, 71 (1971) str. 246—279; usp. *Id. Jésus et sa Mère*, Pariz 1974.

¹⁴ J. N. SANDERS, *Studies in Ephesians*, London 1956., str. 10 sl.

I sav taj neizmjerni rad baca na svetopisamske tekstove dragocjeno svjetlo. Zato katolički egzegeta ne može prezirati to svjetlo i ponašati se kao da mu treba poći od nule. Na žalost, suvremena egzegeza razvila se u racionalističkim krugovima ili barem u onima koji su bili tuđi, kadkada neprijateljski raspoloženi prema katoličkoj Crkvi. Osim toga, današnja egzegeza raspolaže s takvom znanstvenom tehnikom koju nije poznavala starija egzegeza. Sve je to djelovalo da se prekine s dugom crkvenom Tradicijom. No katolički egzegete moraju sačuvati svoju potpunu neovisnost i ne smiju se dati upregnuti, jadno i slijepo, u kola onih koji ne dijele njihovu vjeru. Oni moraju imati odvažnosti samostalno misliti o problemima Sv. pisma držeći u najvećoj cijeni ono što o njima misli Tradicija. Postupajući tako, odgovorit će znanstvenim zahtjevima jer je Tradicija znatan čimbenik koji se nameće svakom nepristranom i objektivnom istraživačju. Moderni egzegete nisu oni koji su prvi počeli razmišljati o svetopisamskim problemima. Pače, poteškoće na koje trebaju odgovoriti nisu uvijek nove, kako to oni sebi stvar predstavljaju: nek' se sjete subtilnih Celsovih napadaja na Evanđelja! Svjetlo koje dolazi od Tradicije sačuvat će egzegetu od mnogih krivih koraka. Ona će ga sačuvati posebno od velikog lažnog koraka s obzirom na Ivanovo Evanđelje. Ako se čitajući to Evanđelje ne može izbjeći neodoljivom dojmu da je njegov pisac vidio ono što je napisao, kako je to tvrdio F. Prat, i ako bi njegov pisac bio neobično vješt glumac, kad ne bi vidio ono što tvrdi da je vidio, kako je to naglasio H. van den Bussche, kako je onda moguće, pita se Feuillet, da katolička egzegeza sve više napušta mišljenje o apostolskom porijeklu i historičnosti Ivanova Evanđelja i prihvaća da ono ne bi bilo apostolsko svjedočanstvo i valjani historijski izvor za poznavanje Isusove povijesti već bi bilo samo teološki dokumenat, po sebi od prvorazrednog značenja? Što se mene tiče, nastavlja pisac, ne vjerujem da se Crkva može odlučiti na takvo čitanje Ivanova Evanđelja. Da li je Ivan redigirao to Evanđelje ili su to učinili učenici poslije njegove smrti poštivajući pri tom skrupulozno njegovu misao, stvar je od sporedne važnosti. Za kršćanina je od vrhovne važnosti znati, da li se taj spis još može držati istinitim evanđeljem i da li još ostaje na solidnom području povijesti spasenja. Glavni pak razlozi protiv njegove historičnosti i apostolskog porijekla jesu nutarnji, tj. uzeti iz samog Evanđelja. Poznato je također da se mogu donijeti dokazi u protivnome smislu. No treba polagati veliku važnost dokazu iz Tradicije koja ima veliku objektivnu vrijednost. Kod prosuđivanja naime historičnosti neke knjige nije toliko važno kakav utisak ona pravi na nas koliko je važno što je najstarija prošlost mislila o njoj. Kad ne bismo pak imali vanjske dokaze, onda bismo, kako je napisao protestantski pisac H. P. V. Nunn,¹⁵ mogli posumnjati na temelju nutarnjih razloga da je onaj koji je napisao Hamleta njegov pisac. Danas se pak nameće činjenica, nastavlja Feuillet, o kojoj se mora voditi računa, naime, da se četvrto evanđelje upotreblja-

¹⁵ H. P. V. NUNN, *The Authorship of the Fourth Gospel*, Oxford, 1952., str. 3—4.

valo mnogo ranije nego što se držalo za vrijeme Loisyja. Ta vrlo stara njegova upotreba je dragocjeni dokaz njegove autentičnosti. Prvotna Crkva nije htjela usvojiti apokrifne spise, kao što su Petrovo evanđelje ili Dvanaest apostola, iako su se predstavljali kao apostolski spisi. Da Crkva nije bila uvjerena da je četvrto Evanđelje apostolski spis i dostojno vjere, nikada ga ne bi prihvatila jer se toliko razlikuje od sinoptika. Zabluda Crkve u tako važnoj stvari je nevjerojatna. Inače bi ona imala kobnih posljedica: kad bi se prvotna Crkva prevarila o četvrtom evanđelju, došao bi tad u sumnju autoritet ne samo prvotne Crkve već i Crkve sve do danas, sa svom svojom Tradicijom.

Kršćanska pak egzegeza, ističe Feuillet, ne smije smetnuti s uma da i filozofski nazoni utječu na tumačenje Sv. pisma. Htjelo se to ili ne htjelo, Isus vjernika i nevjernika nije uvijek isti, dosljedno, mnoga kontroverzna evanđeoska mjesta nisu plod egzegetskog neslaganja već filozofskog razlikovanja. Sigurno se ne može govoriti o novozavjetnoj egzegezi a da pri tom odmah ne dođe na tapet ime R. Bultmanna, koji, između ostaloga, stavlja u sumnju sve historijske datosti Evanđelja. I njemu, barem nesvjesno, podliježu neki katolički egzegete. No treba uvijek držati na pameti da evanđeoski tekstovi govore o onome što se stvarno dogodilo: »Evanđelje nije najprije svjedočanstvo vjere, piše protestantski egzegeta H. Ridderbors, već najprije svjedočanstvo o onome što se je vidjelo, čulo i rukama opipalo. Zbog toga, držeći da je sadržaj vjere Evanđelista drukčiji nego što je sadržaj događaja koji opisuje, pogađa se Evanđelistu u sred srca, ne samo u sred srca njegova izvještaja već i njegova navještanja.«¹⁶ Kad bi pak evanđeoski tekst bio sastavljen od imaginarnih konstrukcija, kod kojih bi historijski elemenat bio neznatan ili skoro ništav, izdale bi se najsvetije namjere Evanđelista. Kršćanstvo bi se svelo na nadahnutu mitologiju, na konstrukciju duha. Ne može se pak ni tvrditi da je događaj istinit, a njegove pojedinosti da bi stvorila kršćanska zajednica ili redaktori Evanđelja, npr. kod pashalnih događaja. Prema takvom mišljenju kod Kristovih ukazanja neke bi pojedinosti bile čisto literarne naravi ili izmišljene radi teološke ili apostolske svrhe. Kad bi se to dopustilo, pita Feuillet, zašto se onda ne bi mogla izmisliti i činjenica ukazanja i uskrsnuća? Ako su Evanđelisti nesvjesno izmislili te pojedinosti, izgubili bi naše povjerenje; ako su to pak svjesno učinili, to bi trebalo dokazati, i to na uvjerljiv način, da su mogli to učiniti i da nas ne bi prevarili iako nas o tome nisu izričito obavijestili, ili da je dotično mjesto takve naravi da kod čitatelja zahtijeva posebnu pažnju. Osim toga, pošavši tim putem izmišljanja, ne zna se gdje će se zaustaviti. Svakako, dopustivši u našim Evanđeljima samo fiktivno pričanje, a da se ne donese odlučni dokaz za mogućnost te izmišljotine, egzegeta se nalazi u vrzinome kolu: naime, zašto jedno mjesto u Evanđelju odbaciti a drugo prihvatiti? I tako se otvaraju vrata skepticizmu koji neminovno ruši vjeru. Sigurno egzegeta ne smije stajati zatvorenih

¹⁶ H. RIDDERBORS, *The Structure and Scope of the Prologue of the John*, u: *Novum Testamentu*, 1966., str. 200.

očiju pred evanđeoskim tekstom. On se ne smije staviti u dilemu: ili sve prihvatiti ili sve odbaciti. Ne, on treba otvoriti oči, prepoznati utjecaj redakcije sakramentalne prakse prvotne Crkve, osobito u četvrtom evanđelju, ali da pri tom ne pretvara evanđeoske opise i govore u didaktičke fikcije. On neće posumnjati u njihovu šuštinu, iako će istaknuti da su neke evanđeoske precizacije donešene post eventum. Katolički egzegeta mora uživati veliku slobodu u svome radu, ali u granicama koje mu dopušta njegova vjera. No on se stavlja u smiješnu poziciju, kad hoće ukloniti pod svaku cijenu sve ono što mu se čini a priori malo vjerojatno u evanđeoskome opisu, ako je dopustio najnevjerojatniju stvar od svega, naime, Utjelovljenje Božjega Sina.

Najvažnija stvar u sadašnjemu času biblijskog istraživanja, ne samo za stručnjaka već i za obrazovana kršćanina, jest čuvanje podpune neovisnosti prema svemu što se piše o Sv. pismu, osobito o Evanđeljima, pa ne znam kako bilo zvučno ime onoga koji piše. Ta pak neovisnost, završuje Feuillet svoje razmišljanje, treba trajati sve dotle dok ne postane jasna sama od sebe solidnost nekog egzegetskog mišljenja.¹⁷

3. Načela za orijentaciju

Kršćanska razboritost uvijek, osobito u današnjoj egzegetskoj situaciji, nalaže da se držimo literarnog substancijalnog,¹⁸ smisla novozavjetnih spisa sve dotle dok nemamo moralne sigurnosti da nadahnuti pisac nije htio biti historičar na odnosnome mjestu i da je to mogao činiti a da ne prestane vjerodostojan svjedok. Dok se ne postigne ta sigurnost, vrijedi načelo koje je formulirao protestantski egzegeta E. Stauffer: »In dubio pro tradito«,¹⁹ tj. u sumnji treba se držati onoga što nam je dano i, razumije se, kako nam je dano.

Na spomenutu razboritost navode nas, osim razloga koje je iznio A. Feuillet, i:

1) Činjenica da su novozavjetni spisi nastali u neposrednom dodiru s grčkom kulturom ili, da se poslužimo lozinkom demitizacije: »Sav Novi Zavjet utonuo je u grčki svijet — Das ganze Neus Testament ist hineingesprochen in die griechische Welt,«²⁰ stoga su njihovi pisci morali biti svjesni grčkog shvaćanja i pisanja povijesti, kako se to može zaključiti iz: 1 Kor 15, 14-15; Tit 1, 14; 1 Tim 1, 4; 2 Tim 4, 4; 2 Petr 1, 16; Lk 1,

¹⁷ Može se usput spomenuti da su gore iznešene ideje našle pozitivnog odjeka kod nekih egzegeta. Usp. npr. C. SPICQ, u recenziji knjige: X. Léon-Dufour, *Résurrection de Jésus et message pascal*, Paris 1971; u: *Esprit et vie*, 82 (1972) str. 77, bilješka 6. Čini se da se bitne misli Feuillet-ove, osobito ona o potrebi čitanja Sv. pisma u svjetlu Tradicije Crkve, mogu nazrijeti u direktivama koje je Pavao VI. dao Biblijskoj komisiji. Usp. *Osservatore Romano*, od 13. 3. 1974., str. 2.

¹⁸ Kažemo »substancijalnog« da se istakne kako su se Evanđelisti služili nekom slobodom donoseći Isusove riječi i događaje iz njegova života (usp. *Dei Verbum*, br. 19), a da pri tom nisu iskrivili smisao riječi i istinitost događaja.

¹⁹ Nav. prema A. KOLPING, *Fundamentaltheologie*, II, Münster 1974., str. 303 br. 7.

²⁰ Nav. prema K. PRÜMM, *Gnosis an der Wurzel des Christentums?*, Salzburg 1972., str. 637.

1-4; Dj 1, 21-22; 4, 20; Hebr 2, 3. I baš zbog te svijesti koja proizlazi iz spomenutih novozavjetnih tekstova, prof. S. Accame, predsjednik Talijanskog Instituta za Stari vijek opominje: »Mora se stoga dopustiti i nužno se na tome inzistirati da povijesno doba, u kojemu su nastala Evanđelja koja su došla do nas i u kojemu je Pavao pisao svoje poslanice, obilježeno je jasnom razlikom između onoga što je stvarno 'fantastično' ili 'mitološko' i stvarno 'povijesno', shvaćeno u smislu znanstvene povijesne tradicije kao događaja koji se zbio, kao govora koji se doista izrekao.«²¹ Zato Formgeschichtmetoda »počinja bitnu pogrešku kad promatra Kristovo doba kao da je to doba bilo arhaičko ili prearhaičko poput homerskoga, u kojemu se nije razlikovalo između onoga što je stvarno 'fantastično' ili 'mitološko' i onoga što je stvarno 'povijesno' i kao da bi 'prvotna' (kršćanska, o. m.) zajednica bila opčarana vjerom i stoga se ne bi brinula za ono što je Isus stvarno rekao ili učinio, već bi se brinula samo da stvara i pripisuje Gospodinu djela i riječi koji bi služili najrazličitijim apologetskim, parenetskim, dogmatskim zahtjevima one zajednice.«²² Budući da se danas želi uništiti važnost svjedočanstva kod povijesnog rada, treba imati na pameti da »onaj koji odbija kriterij svjedočanstva, iako i njega treba ocijeniti u svojoj nutarnjoj kakvoći i ne primijeniti ga ili odbaciti jednostavno prema pozitivističkoj, mekanističkoj i vanjskoj formi, taj se odriče povijesnog rada (se si ripudia il criterio delle testimonianze (...) si rinuncia a fare storia).«²³

2) Katolički Formgeschichtleri i Redaktionsgeschichtleri, barem oni umjereni, polaze u svom egzegetskom radu od pretpostavke da su događaji Isusova života stvarno se zbili a riječi doista izrečene, iako nisu ipsissima verba Jesu²⁴ i ne dopuštaju da je prvotna kršćanska zajednica izmišljala riječi i događaje koji se odnose na Isusa.²⁵

3) Na koncu, poštivanje nadahnutog teksta. Na to nas poštivanje potiče sva povijest Crkve, koja je s najvećom ljubomorom čuvala i najneznatniji tekst Sv. pisma. O tom poštovanju svjedoče čak i sami here-tici prvih vjekova, npr. Gnostici, koji se nisu usuđivali posumnjati u historičnost Evanđelja, premda bi im to vrlo pogodovalo. Zbog toga su činili nevjerojatne intelektualne akrobacije da bi Evanđelja rastumačili sebi u prilog. I što se oni nisu usuđivali činiti, koji su bili tako blizu postanku Evanđelja, to činimo mi moderni, koji smo od njega udaljeni 20. stoljeća, i to s takvom ležernošću da čovjeku pamet zastaje!²⁶

²¹ S. ACCAME, *Problemi di storia: »storico« e »mito«, u: Testi e documenti di vita sacerdotale e di arte pastorale, Rim 1972., str. 341.*

²² Isto mj. str. 339.

²³ Isto mj. str. 345.

²⁴ Usp. S. ZEDDA, *I Vangeli e la critica, Treviso 1964. str. 173.*

²⁵ Usp. PR. GRECH, *Gesù storico e ermeneutica esistenziale, Pontificio istituto biblico (ad uso privato), Rim 1973., str. 32.*

²⁶ P. PARENTE, *Itinerario teologico ieri e oggi, Firenze 1968., str. 63.*